Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det man är sysselsatt med "råcken", hvarvid man emellanåt blir vederkvickt med en och annan förfriskning.

Sid 34.

Käftgillena förekomma hvarje år på senhösten, då hon, linet blifvit roden. rutten, och således kan vara färdig att torka. Käftgille har sitt namn af ordet käfta, som är liktydigt med bryta linet. Själfva verktyget, linbråken, kallas äfven käfta. Då linet fått behörig röta och blifvit upptaget, delas den i små lockar eller viskor, som kallas bråer, hvilka sedan sammanbindas till ett antal af 24 stycken i en bundt, som får namn af limme. Sedan är det färdigt att "sätta på". De s.k. bastorna, där linet torkas, äro dels af trä och dels murade af sten. Brythus äro stundom vid desamma vidfogade.

bråer!

Sid 35

Då ett käftgille skall göras, bjudas vanligen rätt många både bródarna, karlar, som grofbryta linet , som kallas broda, och käftesor, fruntimmer, som grannkäfta (finbryta) linet. Först då de komma erhålla de mat, smör och bröd, kaffe och bränvin, o.s.v., hvarefter de sedan lunka till käfthuset, då brytningen börjar och hvar och en kommer att gå "som en slaf", hvilket nog ges till känna på dånet och den väldiga smattringen, som fullkomligt bedöfvar ett

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ovant öra. Kaffe och bränvin erhålla de alt emellanåt för att vederkvicka sig med och för att skölja ned "käftedomma." Då arbetet är slutadt och de hemkommit, vankas mat igen, däribland ofta "ryssgrynspankaka". Stundom anställes, då arbetet upphört, dans och musik för dem som käftat, hvari man alltid förstås med lust och fröjd deltager. Vid brytningens slut räknar man efter, huru många limmar man fått, hvarvid man slanrar om hurudan han har blifvit, om han är grof, "fintejd" eller det är godt "to" i densamma, o.s.v. En bild af ett käftgille är skildrad i Visor på nordl. Hall. mål i Tjäftejillet.

Körgillena anställes så ofta någon skall bygga. Man bjuder åboarna rundt omkring till timmerkörning på bestämd dag, och dessa infinna sig vanligtvis alltid, ty det är ju en "öfverfarelse" (att bygga), som hvem som helst kan blifva nödsakad till och "därför själf kan en behöfva hjälp". På kvällen, då alla kommit med sina timmerlass, vankas kalas, och den mat, som särskildt skall fram vid detta tillfälle, är ryssgrynsvälling, välling, tillagad af mjölk och risgryn. Sedan underhåller man sig med snack och prat om hvarjehande, medan man emellanåt "tittar i glaset".

67

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 36.

Klädedrägt, Klaadrakt.

Få saker i allmogens lif torde hafva så förändrat sig som klädedrägten, och detta gäller isynnerhet om hänsyn tages till nordvestra Halland, där något spår af någon särskild folkdrägt numera ej står att upptäcka. Man rättar sig i allmänhet så mycket som möjligt efter stadsmaneret, nämligen då man skall vara helgdagsklädd; den moderna fracken, den moderna kvinnohabiten är därför en vanlig företeelse. Hemtillverkat tyg begagnas numera blott i hvardagslag, isynnerhet hvad karldrägten beträffar, under det att s.k. verkingstyg och andra hemmagjorda sorter då och då stundom af kvinnorna användas äfven vid högtidligare tillfällen. Det fordom allmänt brukliga vadmalet är nu alldeles åsidosatt och förglömdt. Karldrägten bestod fordom nästan uteslutande af detta tyg, nämligen den hela yttre klädseln, råck, byxor och väst. Västar begagnades likväl någon gång af somliga af siden. Råckarne voro dels korta, sjömansjackor, och dels längre, surtutter. Byxorna voro långa, men längre tillbaka förekom äfven knäbyxor, liksom på de flesta ställen i Sverge vid den tiden.

Avskrift

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 36.

Till hufvudbonad begagnades både mössor och hattar. De senare voro höga och bestodo ofta af silke. Klädnad af skinn förekom äfven, särskildt pelsar, skinnpelsar, och mössor, lóamósser ludna mössor, som voro tillverkade af hundskinn o.s.v.

Kvinnoklädnaden bestod af hemmaväfvet tyg, af s.k. fyrtråd, verking m.m. Kappan, som var sydd och tillskuren på ett egendomligt sätt, försedd med många veck och "rynkor", bestod dock af helst blått kläde. Slabaten (förklädet) var oftast randig. Hufvudbonaden bestod mest skor/af rutigt hufvudkläde; barnen begagnade stundom en s.k. kråka.
oppstruket hår /
räck. / Mössa och lin af hvitt siden var allmänt för en längre tid till-
strygelann ??? /
sörjskjorta /tillbaka. En egen hårkläd**sel**, omtalas det, hade karlarne
säjsemössa /
handsk ling / fordom. Det långa håret ~~flätades~~ tvinadt nämligen i en
skin öppet i/
tröja, korta/ enda stor hårpiska, som särskildt i ändan bepryddes med
svart mössa, hvitt li /
hvitt mask ? hufk ? med så ? / vippor och band och bar namn af dromel.
hvita tröjan /
juldag , smala / I norra Hallands skogsbygd och öfverhufvud taget öfver
hvita skor, damskor /
damsker?/ alt vid gränsen till Vestergötland har folkdrägten i allmännhet tämligen troget bibehållit sig från fordna

svårläsligt vad som står i marginal.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tider, ehuru numera äfven här på senare 1 årtionde en återgång till det nyare kraftigt har inträdt.

Det är rätt egendomligt att se och betrakta en folksamling härstädes, då den en sommardag på en söndag är stadd på väg till kyrkan. Alla äro klädda i sina hemmaväfda, men fasta och bastanta kläder. Fruntimmerna äro klädda i mörk, svartrandig kjol med likadan kofta och hafva på hufvudet ett randigt hufvudkläde. Flickorna hafva dessutom en blomsterkvast i den ena handen (hvarje flicka har nämligen utan för fönstret eller annat ställe i trädgården sitt örtaland), samt psalmboken, omvirad i näsduken, i den andra. Jag har själf sett en sådan kyrkfärd i Veddige socken.

Lekar, folklekar, lega.

Jag skall här i korthet förklara och beskrifva de folklekar, som förekomma, hvarvid jag först skall genomgå dem, som brukas inom hus, hvilka till antalet äro de flesta.

Borra juläpple, är en barnlek, och tillgår på så sätt, att de lekande personerna rösa upp de knutna näfvarne den ena på den andra, hvarvid den som har sin hand öfverst slår till dens hand, som är där-

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

näst, och säger på samma gång: "Borra, borra, slå tippen af!" Så fortfar han "slå tippen af", att slå undan händerna, till dess blott en återstår, och nu uppkommer mellan egaren till denna och honom själf följande samtal: - Var ble eplet? - Trilla unner (unnen?) kwonna. - Var ble kwonna? - Mok mjøl. - Var ble mjøl? - Bakte kaga. - Var ble kaga? - Elen branda. - Var ble elen? - Vanet slokte'n. - Var ble vanet? - Oksen drak'et. - Var ble oksen? - Festa ad skon. - Var ble skon? - Oksa hogde'n. - Var ble oksa? Smen smida. - Var ble smen? - Tek ud a sada ruv a wede, a kragen a skader haka o'et. Den Jostla som takar, ska ha kol a katalof i munen.

Härefter försökte man naturligtvis att tiga så länge som möjligt.

Bösta trommelitratt är också en barnlek, hvilken består däri, att en person slår på ryggen på en annan och säger: "bösta, bösta trommelitratt! Hur mång horn har jag uppsatt?", då han sedan

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

håller upp så många fingrar han vill och den andre får gissa. Gissar han t. ex. tre och det var fyra, säger han: "tre du sa´, fyra det var!. bösta, bösta etc. " , och så fortfar det till dess man gissat rätt.

Bära skon är en lek, som göres på så sätt, att de lekande ~~skola~~ sätta sig på golfvet i en rundel med fötterna tillhopa och med ryggen ut, hvarvid en af sällskapet springer rundt de andra men en sko i handen, sjungande: "jag bär skon, jag bär skon, tils jag fryser, törstar och svälter ihjäl", samt försöker därvid att obemärkt sätta skon vid någons rygg, då han, när han kommer till stället igen, ger den, han sätte (satte ?) skon invid, ett duktigt slag i ryggen, såvida denne ej förut märkt skon. Nu får denne upp och gå på samma sätt som den förre, hvilken nu får sätta sig.

Dra kattastrupe går till på så sätt att tvänne personer skaffa sig en stark hank, hvarvid de pröfva hvarandras styrka i nacken, därigenom att hanken trädes på bådas nackar, hvarvid de sedan draga af alla krafter.

Draga handske och draga kafle äro öfveralt kända lekar.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fiska i min faders rike tillgår sålunda, att tvänne personer fatta en duk mellan händerna och hålla den utsträckt, hvarvid en tredje person säger följande ord: "Jag fiskar i min faders rike, såväl för de fattiga som för de rike; När jag ber hålla, skolen I släppa, och när jag ber er släppa skolen I hålla. Släpp!" Härvid enligt föreg. befallningen skall de hålla fast, och den som då ej gjorde detta, skulle gifva pant. Sedan kunde han säga: "håll!", då de skulle släppa o.s.v.

Fria på narri är ett låtsadt frieri mellan flera på en gång. Det tillgår sålunda: Man delar flickor och gossar åt, gossarne skola gå ut, och flickorna skola stanna kvar. Nu öfverenskomma flickorna sig emellan, hvem af de utevarande gossarne de skola gifva ja. Dörrvaktaren låter nu en gosse komma in, hvarvid denne går fram och bugar sig för en flicka, och om då denna var denne gosse hon valt, får han stanna inne, men i annat fall får han gå ut. Därnäst får en annan gosse komma in, hvilken får göra på samma sätt som den andre, och så fortfar det så länge till dess slutligen alla gissat rätt.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

Gömma fyrken är en barnlek och består däri, att de lekande sätta sig och hålla händerna ihop, på sig själfva nämligen, då en söker att gömma en slant e.d. i någons händer, men far öfver allesammans, så att hvar slanten finnes må vara en hemlighet för de andra. Under det han "gömmer", säger han för hvarje gång: "göm, göm fyrken alt, alt för väl!", och sedan han gömt, frågar han hvar och en: "hvem har fyrken?" De som då ej kunna gissa rätt, få ge pant. Den som hade fyrken, får nu upp och gå och gömma.

Hoppa kråka är en barnlek och består däri, att barnet i en hukande ställning försöker hoppa som en kråka.

Hysta kråka går till på sätt, att en person lägger sig på golfvet med armarne och benen utsträcka (utsträckta), hvarvid han sedan förmedelst benen lyfter en annan, som står på händerna, högt i vädret.

Honka räfvenskall är en barnlek. Den utföres på följande sätt: En skall vara räf, som sätter sig i en vrå; de andra gå i march den ene efter den andre, spatserande rundt om golfvet, och sjunga följande rim: Honka, honka räfvenskall!, räfven intet hemma, räfven var i främ-

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mand´ land, plockade löf och pinna till sin gamla kvinna. Gåsen, gåsen nappa´ gräs!, bonden kör, oxen drar, lärkan sjunger, göken gal, sommaren i ängen. Så stannar man framför räfven, som frågar hurudant vädret var, då man svarar: " det är solsken i din hage, snöslask i min." Därefter begifver sig "gåsföljet" åter, ty räfven vågade sig ej ut då det var snö. Snart stannar man åter fram för räfven, då man vid tillfrågan förklarar, att det var "snöslask i din hage och solsken i min", då räfven kommer utrusande för att gripa någon "gåsunge".

"Jag väcker dig!" Detta är ett spörgsmål man rogar sig med ibland. "Jag väcker dig!", frågar man någon, då denne svarar: "Hvem för?" Så säger man namnet på den person, på hvilken man vill göra den andre uppmärksam och höra efter om han tycker om honom eller inte, i hvilket första fall han säger: "Jag vaker!" men i det senare fallet: "Jag sofver!".

Läsa för presten. Denna lek tillgår så, att en person, som aldrig sett denna lek förr, får gå ut, då två personer inne sätta sig på tvänne stolar bredvid hvarandra, dock så att ett mellanrum finnes, hvilket döljes af en sjal eller duk. Nu låter man den utevarande kom-

Avskrift.
ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ma in, och man ber honom sätta sig bredvid sig på den lediga platsen, som ej är upptagen. Han som tycker vara en stol, drar ej i betänkande att efter inbjudan slå sig ned på den lediga platsen, men ramlar i samma ögonblick till golfvet, ty de två andra resa sig, hvarför duken, som var spänd emellan dem, drages ned af den som sätter sig därpå.

Läsa för biskopen. En person, som ej förr sett leken, går ut, då en därinne tager munnen full af vatten och ställer sig vid en vägg, hållande en bok för bröstet. Nu får den andra komma in, då han blir tillsagd att läsa i boken, men då han försöker det, får han af "biskopen" en grundlig blöta i ansiktet.

Mussla sko. Då denna lek utföres, får de lakande sätta sig som då man "bär skon". Nu har man en sko som föres rundt under benen på dem som leka, och en person skall nu försöka att leta upp den. Under den skon finnes, får sedan leta på samma sätt.

Nummerleken är tämligen allmän öfveralt. (Se Visor på nordl. Hall. mål, Nummerlegen.)

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 40.

Nyckeln på bandet är en lek som utföres på så sätt, att de lekande sätta sig på stolar i en rundel, hvarvid de hafva ett hopknutet band emellan sig, i hvilket alla hålla med händerna. På detta band är en nyckel, som lätt kan glida, och denna nyckel skall en i ringen varande person söka att upphitta under det att bandet och nyckeln firas rundt. Den han finner den hos, får sedan i sin tur upp och leta.

Prella Tyge eller Tyke. Detta är en gammal egendomlig lek och utföres på följ. sätt. Ett föremål, t.ex. en lampklump o.d. sättes på en pall, och tvänne personer ställa sig med ryggen vända åt hvarandra framför densamma. Nu träder man en käpp mellan bådas ben, då den ene med ryggen vänd från föremålet skall med densamma söka att "pötta" omkull detsamma, och den andra, som föremålet framför sig, skall förhindra det. På sådant sätt kan det länge vara, innan föremålet blir träffadt, ty den ene motarbetar den andres träffningsförsök oupphörligt.

Sid 41.

Peppla höns är en barnlek, som utföres på fingrarne, hvarvid man yttrar följande ord: "Peppla, peppla höns. Alla mina små grå höns gå i bondens lada, göra mycken skada, bida i strå, lägga i vrå.

Avskrift.
ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Veppa, Vappa, vi bör åter till källarn treppa." Då man sagt detta, sedan man farit öfver fingrarna (i ordning) med hvarje ord, nedlägges den finger sista ordet kom på, och blir ej räknad en annan gång, då man uttalar orden. På så vis hålles på till blott tvänne fingrar äro igen. Vanligen äro flera barn med i lekan.

Ro till Tyskland. Utföres sålunda: Tvänne personer lägga sig på golfvet bredvid hvarandra. Hvar och en har en stropp i sin hand. Nu frågar den ene: "Vill du ro till Tyskland?" -- Hvarvid den andre jakar, då den förre frågar ytterligare: "Gif pass på det!", då den andre upplyfter benen och får så ett dängande af stroppen. Sedan ger man hvarandra dylika slängar, så fort man hinner.

Spänna spark. Liksom den förre en fordom allmän jullek. Den tillgår på så sätt att två personer lägga sig på golfvet vid sidan af hvarandra men med benen hvar sin väg. Med de venstra armarna fasthålla de hvarandra och försöka sedan att knarpas med benen, för att se hvem som är starkast.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sula kungens stöfvel. Tillgår så, att två personer låta binda hvar sitt ben tillsammans med hvarandra, hvarvid de sedan göra åtbörder som de sulade sko. Hållit på därmed en stund, antages det kungen kommer, och skall hemta stöfveln, som på långt när ej är färdig. Till slut antages kungen redan vara i förstugan, och då försöka skomakarne fly hvar och en åt sitt håll för fruktan för straff, då stöfveln ej är färdiggjord, men som de äro fastbundna intill hvarandra, så blir det väldigt knarpande emellan dem.

Sälja oxen. Tillgår sålunda: En person går ikring och bjuder ut delar af oxen, hvarvid han säger: "Jag säljer oxen, men hornen äro mina. Hvad tar du?" Enhvar tar nu en del, t.ex. öga, öra o.s.v. Då hvar och en tagit sin del, går personen ifråga till en annan och säger alt möjligt hvad han gör, skall göra och har gjort med sina horn, då den andra får upprepa samma ord, undantagande att han får säga saker om den del af oxen han tagit, ty nämner han horn, får han gifva pant.

Siris bröllop. Tillgår på följ. sätt: En person är bröllopsbjudare, en bruden och en brudgummen, de öfrige äro gäster.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Bonden och brudgummen sitta afsides på en stol och göra ingenting, utan endast åhöra de svar, som bröllopsbjud. lemnar från gästerna. Bröllopsbjudaren går först till hvar och en och bjuder till bröllops, då han yttrar sig så här: "Jag skulle hälsa ifrån Sire och Böre, om du ville komma på deras bröllop, då man svarar, huru man behagar. Sedan frågas hvar och en gäst,"om han skall åka, rida eller gå", därefter, "hvad han skulle ha med sig", och slutligen kommer man med det oväntade budskapet, "att tunnan ligger vid Lagga, rinner ur snagga; det blir inget bröllop af". Alla svar, åtbörder, som gästerna göra, skall bröllopsbjudaren söka så noga som möjligt framför brudparet att återgifva.

Skepp till land. En frågelek.

Svedja panter. Efter hvarje pantlek måste panterna "svedjas", hvilket tillgår så, att en person tager panthögen, därur upptager en pant och säger: "Jag svedjer och bränner, hvems denna panten känner." Egen. Till panten säges då: "Det är min." "Hvad skall du göra?", frågas vidare, och då utsäger en annan person domen som måste utföras, innan panten erhålles. (Se Visor på Nordl. Hall. mål, Nommerlegen.)

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Taga blindbock är vanlig.

Taga sittande blindbock, göres på så sätt, att de lekande sätta sig i ordning (i rad), då en person, med förbundet ansigte, skall sätta sig i knäet på en af dem som sitter och därvid säga namnet på denne. Gissar han rätt, får den andre vara blindbock, eljes får han sätta sig i någon annans knä och gissa dennes namn, hvilket får räcka så länge tils han gissat rätt. Altemellanåt ombyta de sittande platser.

Af lekar i det fri kunna omnämnas:

Honka, kurra gömma, Tickas och Änkleken alla väl bekanta.

Barka hud och skinn. Denna lek utföres på följ. sätt: Man går i en ring allesammans, utom en person, som skall springa utanför ringen, hvilken säger: "Barka, barkar hud och skinn, jag skall barka ryggen din; när jag kommer tillbaka, skall jag slå så det knakar," och därvid, då han tycker, slår han någon i ryggen. Nu springer den, som får slaget, rundt ringen och likaså den andre, men i motsatt håll, hvarvid man försöker att först nå öppningen i ringen. Den som lyckas detta, får inträde i densamma; var detta nu den som först gick, så slipper han därför att gå utanför, hvarför den andre får gå i stället.

81

AVSKRIFT.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
bwd

Läkekonst, underkurer, bwd

Då i fordna tider tillgången på skickliga läkare var knapp, var man mera nödsakad att på egen hand söka bot mot det onda. Att i detta okunnighetens tidehvarf, då den enskilde var mer eller mindre snärjd i fördomens villor, denna fördom och vidskepelse skulle verka med i spelet vid utöfningen af läkekonsten hos allmogen, ligger ju nära till hands att tro, och detta var äfven fallet. En mängd af underkurer uppstodo. Särdeles var det utvärtes sjukdomar och åkommor, såsom hudutslag, sårnader o.s.v. som blefvo föremål för den mystiska läkerikonsten. Dock får ej förnekas, att man någon gång behandlade sjukdom på ett mera naturligt sätt, och som var värdt erkännande, ty i mer än ett fall förekom användning af örter såsom läkemedel, och detta på ett sätt, som är fult (fullt) enligt med den moderna läkekonstens princip. Malört,bränvin och skarppeppar brukades ofta för lidanden i magen, fläderte för snufva med ondt i hufvudet, honing o.s.v. för ondt i bröstet, m.fl. sätt. För sårnader användes ofta blacker (grodblad, Plantago major), o.s.v.

82

AVSKRIFT.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag skall nu nämna något om de egna kurmetoderna eller underkurerna, hvilka ännu någon gång förekomma.

För en större sårnad i ansigtet, benämnd den onda elden, har man ett egendomligt botemedel. Man låter nämligen en sjöman eller annan person, som har varit i sjönöd tre gånger, slå eld med stål och flinta tätt invid såret. Den som är "älfvablåst", d.v.s. den som huden utslagen och sårad, botar man på så sätt, att han antingen får tvätta sig i nordrinnande vatten eller och får han röka sig med "älfvanäfver" (lof /=löf?/) och ris slags träd. Ett annat hudutslag, som fås i luften (naren) kallas naris och botas på samma sätt. Reformar på huden (rimarkor) "skrifvas bort", d.v.s. man sticker med en nål rundt såret, hvarvid man uppläser någon slags trollformel. En blåsa på tungan "spottar man ut", och tillgår så, att den som har blåsan säger: "Jag har en blåsa på min tunga", då en annan person svarar: "spott ut´a!" Den andra spottar nu tre gånger, och då detta blifvit gjordt tre gånger om, är kurmetoden utförd. Ett ondt i ögat, kalladt stolsteg, emedan man tror det uppkomma däraf att man sett fötterna af en stol i ändan, botas genom att man vrider ett brandjärn tre gånger framför det sjuka ögat, då man för hvarje gång spottar i marken.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Vårtor botas eller aflägsnas på tre sätt. Ett sätt är att plocka örter så många som vårtornas antal, hvilka sedan kastas i en brunn, då man måsta laga att vara under tak, innan de hunnit botten, på förutsättning medlet skall lyckas. Ett annat sätt är att stjäla fläsk, d.v.s. man tager obemärkt en fläskbit och lägger den på vårtorna, hvarefter den sedan lägges under en sten, då vårtorna skola vara borta, när fläsket är förtärdt. Det tredje sättet är att knyta en ulltråd om vårtan, då tråden likaledes lägges under en sten, hvarefter, då den är uppruttnad, vårtan skall vara borta.

Mot tandvärk brukas åtskilliga botemedel. Så skall tandvärken gå bort, om man kan få en sticka från en bjälke, i hvilken någon "hängt sig", och med densamma, stickan, petar man i tanden. Ett annat medel är att "sätta bort" tandvärken, d.v.s. man petar i tanden att den blöder, tager sedan blodet på stickan i en tyglapp och tager därpå denna lappen och sticker den i ett hål(t.ex. i ett) träd /på ett träd/, slår en plugg därefter i hålet, då tandvärken anses bortsatt, d.v.s. den har flytt dit där lappen finnes. Den som därför träffar öfver en sådan "bortsättning", kan själf däraf få tandvärk.

Mot matleda rekommenderas att äta en lus.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Mot ryggskott användes ock ett eget botemedel. Den som är behäftad med detta lidande, skall nämligen stödja ryggen mot en stuguvägg, som tre gånger blifvit flyttad, därvid säga: "Du som är flyttad, (flötte) hjälp mig som är trött (trötte)!", och sedan "pötta" på väggen duktigt.

Mot flera åkommor hos barn användes ofta egendomliga botningssätt. För att bota feven, engelska sjukan, tager man mull från kyrkogården och lägger den i en tyglapp o.d. vid barnet. Mullen "lånas", d.v.s. man begär den som lån från de döda med vilkor att vid en bestämd tid åter aflemna den. Kistnaglar kallas ett ondt, som består af ett vist /visst/ slags bölder, barnet får, hvilka botas därigenom att barnet för en stund lägges i en kista som är beslagen med järn och "naglar". Att låta barnet vidröra ett lik, skall ock hjälpa för flera sjukdomar.

För större sjukdomar och lidanden var det ofta brukligt att rådfråga "den kloke". Denne hade en underlig förmåga att bota alt slags sjukdomar och äfven att veta alt. Endast en blick på någon af den sjukes tillhörighet kunde vara nog för att bedöma sjukdomens karakter, och sättet att bota sjukdomen låg strax till hands. Vanligen bestod detta sätt i att göra en hel hop lapprisaker.

85

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Som den kloke var allvetande, vänder man sig ofta till honom för att få veta förborgade saker; om framtida öden, om hvilka personer gjort sig skyldige till begångna stölder, o.s.v. Förekomsten af dylika kloka finnes ännu, ehuru antalet af dem blifvit mycket minskadt.

För att bota kreatur har äfven många egendomliga botemedel begagnats. En underlig föreställning är, att vissa människor hafva "ledt munhälle", d.v.s. hvad de tala om / detta hvad angår lefvande varelser och särdeles husdjuren) kommer att vantrifvas, så snart talet föres på ett berömmande eller smickrande sätt. Att genom talet utöfva detta inflytande på husdjuren kallas att ola (eg. orda af ord), och botemedlet för det onda, som i anledningen af "ordandet" uppkommit, är att "orda om", hvilket tillgår på följande sätt: Kon, som man antar f.ex. blifvit "ordad", tager man ut på gården, då två personer, en vid hvardera sidan af hufvudet, ställa sig bredvid henne, hvarvid den ene i det ena örat ropar: "kon är ordad!", och den andra svarar i det andra örat: "det var osanning!", hvilket verkställes trenne gånger, då kurmetoden är gjord. (Se Visor på nordl. Hall. mål, Koa ä ola och beskr. Ola och ola om).

86

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 45,

Ett annat egendomligt botemedel är användandet af krampknuter, en ulltråd, knuten på ett särskildt sätt, hvilken viras eller bindes på djur (särdeles de mindre, katter, hundar, höns), som lida af krampåkomma.

Maran är en besynnerlig sjukdom, för hvilken både människor och djur kunna blifva utsatta. Som medel mot densamma anses för boskapen stål kunna hjälpa. Detta stål sättes i taket uppöfver kreaturet. Det är en föreställning bland allmogen att maran egentligen är vissa människor, som i sömnen uppstå och afkläda eller aflägga sin naturliga hamn, hvilka sedan i en eller annan form tränga in hvar som helst och därstädes plåga människor, då dessa sofva, eller boskapen.

Många underliga berättelser om maran äro gängse. Så berättas det, att en person på ett ställe var illa plågad af maran under natten. Så en natt, då han var ansatt af densamma och låg och kvaldes, vaknade en af de andra, som bodde i huset, hvilken snart blef varse maran, då den gick an och plågade den som sof. I hast står han upp och klämmer till maran af alla krafter, hvilket hade den verkan, att maran

87

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

Sid 45,
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på en gång blef förvandlad till ingen annan än "därra far", hvilken således fungerade som "mara" och kom till sig själf därigenom att han slagits "blodvittig". (Se Vis. på Nordl. H. mål, Maran).

Njutningsmedel. Sid 46.

Till de vanligaste njutningsmedlen böra kanske räknas tobak, bränvin och kaffe. Det senare är likväl så införlivadt i allmogens hushållning, där det ofta, isynnerhet hos backstugusittaren, som ej har någon ko, får ersätta mjölken, att det rätterligen bör förtjäna namn af föda. Bränvin är öfver hufvud taget en älsklingsdryck här liksom öfver alt i de nordiska landen. Dock kan det i allmänhet ej sägas att förtäringen af detsamma tilltaget, då jämförelse göres med fordna tiders förhållanden i detta afseende. Vid alla kalas förekommer det vanligtvis alltid, då det njutes dels oblandadt i supar och dels blandadt med kaffe, hvilket får namn af half. Bruket af tobak är allmänt. Karlarne röka den, och äfven en del tugga densamma. Snusa förekommer tämligen allmänt bland de äldre fruntimren, men bland de yngre blott undantagsvis. Snuset förvaras ofta i aflångt rundade doser af näfver, hvilka fa namn af "kuder."

88

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Redskap och husgeråd, graver. 1)

(1) Hvaribland blott de allmännaste blifvit omnämndne.)

Gårds och åkerbruksredskap.

Plog, (plo, bestående af träplog, svensk plog(träplo) samt engelsk plog, engelska, den senare numera mest bruklig.

Harf, harv, bland hvilka märkas slättharf, slet harv, och brukharf, krogtina, rist, båda nytjade vid åkerbruket nu för tiden. Trät på en harf kallas bula, eg. bålar, och består vanl. af ask eller ek.

Vält, tomel, består vanl. af en stock, men stundom äfven af två, då dessa gå tätt intill hvarandra.

Årder, krog, begagnas numera blott för körning af potatis. Ås och fjöl äro af trä, den senare best. af tvänne brädlappar, som bilda en spets framåt.

Hackor, hakar, och spadar, spa, af flere slag. Vanlig hacka begagnas till att hacka och att bosta kokla, slå sönder jordstycken med. Pighaka, pikhacka, som består af ett aflångt järn med hål i midten, där skaftet insättes, begagnas till lösbrytning

spa

Avskrift.
ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

af grus. Torfspade, torvspade, liknar en vanlig spade men med en uppviken kant på ena sidan.

Räfsor, räfser, med hufvud och skaft af trä. Begagnas till räfsning, räfsig, och till tillhyfsning af åkerkanterna, kringjöra.

Liar, lea, af flera slag. Ett lieskaft, lear, består af trä med "knaggar" af horn. Mæg kallas det verktyg hvarmed säd afhugges, mægas, och liknar en vanlig lie med skaft, utom det att en slags skära blifvit anbragdt på det senare.

Grepar, grøyber, af flera slag. Trädgrepar, trægrøyber, numera föga brukliga, järngrepar, jærngrøyber, med tre och fyra horn. Sid 47.

Gafflar, gafla, af järn.

Tjugor, tjuer, af trä, däribland restefsva, som begagnas att "riste upp" halmen och har tre horn.

Skoflar, skolver, af järn och trä. Logskofvel, lóskuko, af trä, platt; kastskofvel, kastesskuko, liten och utholkad, af flera slag; måkskofvel, mogeskuko, af trä och järn. loskuko

90

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skoffer, skofer, af trä, urholkade. Böstel, bøstal, ett trädstycke i egl. form med skäft, begagnad att klappa garn med, äfven att slå ut säd med. Klappträd, bøstetræ, ett afplattadt trädstycke med skaft, begagnadt vid klädesklappning. Slaga, prøgel, trä med läderremmar sammanbundna valer (XXXXXXXXXXX) begagnad vid tröskning.

Linribba, høréblø, ett aflångt trädstycke med på midten i en rad fastsätta långa järntinner. Linbråka, bøfta, flera former; ett grofvare slag, beg. att grofbryta linet på, k. brøda. Halmribba, halmreba, gjord af trä, begagnad att "rebba" (ribba ?) halmen på, som skall uppslås. Hackelsekista, håkelsekista, færfsta, af trä samt med järnknif, begagnad att skära hackelsen med. Risknif, risknif, af järn med träskaft, begagnad till ljungsflängande, flere former och slutet. Skära, færa, af järn och träskaft, begagnad vid sädesskörd, flere former. Bladet vanl. mycket kruset.

Oxok, øksaog, af trä, flera former.

Slipstensstol, slibe, stenen dragen dels genom trampinrättn. och hjul, dels med vef.

fs

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV. FOLKMINNES-ARKIV

Såll, såll, (sal,), flera slag; Rissel, resel, hvarmed "drosen" renas eller befrias från halm o.d., téjóresål, eg. tillgörssåll, hvarmed säden göres fullkomligt ren; grynsåll, grýnasal, hvarmed gryn renas, o.s.v.

Redskap och husgerådssaker inom hus.

Väfstol, voev, med därtill hörande fialóg, skedlock, trever, trampkäppar, trampor, voevbræda, sittbräda, Sveder, väfkäppar, Svoeghe, svepe, Solvatsep (kæp?) sålfkäpp, o.s.v. Väfstolar af flera former och storlekar förekomma.

Varper, varper, merendels af enahanda konstruktion.

Garvna, garnvinda, vina, vinda, bobinda, hærvetré, härfträd, ofta med "knäppe", rule, rull, begagnad i stället för "vinda".

Spinråck, spinerok, med rokgjuk, hjulet, tæjn, rullen, trøva, trampa, vingaly, vingtyg, óstanare, uppståndare, Horæsh (ok?) att spina "lin" på med rokahøve, råckhufvud, af flere former och storlekar etc. Blænarok, råck att spina blåner

a

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

på med *kárakráda* krate, vanligen bestående af tre horn. *Spéltarák* råck att "spilta" på. Alla äro till konstr. lika.

Stol, *stol*, _____, då trädstolar, *tréstola*, *rotingestóla*, rottingstolar, märkas.

Pallar, *pála*, af flere former och storlekar.

Bord, *bord*, med en, två eller ingen rörlig skifva.

Kaffekvarnar, *káfekvœrnar*, af flera slag; ofta begagnas kaffekvarn af träd i stället.

Vindstolar, *vinstóla*, och garnvindstolar, *gárnvinklampa*, af flere former.

Kistor, *kister*, och skrin, *skrin*, med och utan järnbeslag, en del skulpterade, af omvexlande form, färg och storlek.

Skåp, *skab*, bland hvilka märkas *hónaskéb*, hörnskåp, *hangeskéb*, hängeskåp, o.s.v. af mycken omvexlande form och storlek.

Spegel, *spéjal*, då många olika slag märkas.

Klocker, ur, *klokar*, med hus och låda för pendeln, *pœrmadeken*, och loden, *líden*, _____, flere slag.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kittlar, *ssela, af* flere slag, *madssela,* matkittel, att koka mat i, *kafessela,* kaffekittlen, *somssessela,* att ikoka sump, förbrukadt målet kaffe, jämte vatten, hvilket sedan kokas i en vanlig kaffekittel, då nytt kaffe till ilägges.

Grytor, *grijder,* flera slag; *kågegrijda, mådagrijda,* matgryta, *lågegrijda,* att koka lut i, då man byker, o.s.v.

Panner, *pånar,* flere slag; *stegepånar,* stekpanner, kaffepanner, *kåfepånar,* att bränna kaffe i, m. fl. Merendels brukas nu att "bränna", rosta, kaffet i en vanlig kaffebrännare.

Korgar, *kårjar,* af spån eller kvistar i den mest omvexlande form och storlekar.

Ystkar, *ystekar,* mestadels försedda med inskärningar, bestående af åtskilliga figurer. De s.k. korgostarne ystas i flätade mindre korgar.

Kar, *kar,* hvaribland märkas *lagekar,* bykkar, *brågekar,* bryggkar o.s.v.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sid 48,

Tunnor, *føner, fýner, vástýna,* vattentunna, *drékatýna,* dricktunna, fat, där "dricka" förvaras.

Lafvar, *láva,* brödlafvar, *brólava,* vanl. bestående af två sammanfogade bräder.

Tråg, *trøw,* brödtråg, *brótrøw,* dryfttråg, *dróftatrøw,* o.s.v.

Pannkrans, *pánekráns,* på eget sätt gjord af träbitar.

Dosor, *dosa,* af omvexlande form och storlek. Snusdosa af näfver, s.k. *kída;* för öfrigt förek. dosor till många olika ändamål.

dosa g

Betsman, *bósmál,* af trä.

Lyktor, af skinn.

Tumlare, bägare.

95

Avskrift.

ACC. N:R. M. 1362

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Slöjd, handarbete, hanjäning.

Jag skall här i korthet omnämda de olika slag af handarbeten, som förekomma bland allmogen, samt förklara och beskrifva den utveckling dessa uppnått.

Sömnad, som är och har alltid varit en handtering, hvari ortens döttrar sökt att erhålla den största möjliga färdighet. Det är icke ovanligt att få se hvarje flicka, snart sagdt, själf tillverka sina beklädnadsartiklar, de yttre icke undantagande, äfven då dessa skola vara i enlighet med den nya modens princip och således skola både garneras och "utstofferas" på mera konstrikt sätt. Numera hafva symaskinerna kommit alla till hjälp och lättnad, så att en sömnad kan på den kortaste tid utföras.

Kunnighet i sömnad var förr som nu i stort anseende. En flicka förr, som ej kunde något själf tillverka och förfärdiga de åtskilliga klädespersedlarne, då hon skulle gifta sig eller stå brud, var illa ansedd och man kallade henne en sjåpa. Vissa fruntimmer voro framför alla andra skickliga i att sy och ordna vdc dekorera, och dessa fingo sysslan att "kläda brudar". Detta var fordom ett ej så lätt jö-

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sid 49,

ra", ty anordnaden med släp, krans och krona och allt annat som hörde till brudens klädsel, skulle vara så skön och konstrik som möjligt.

Stickning, bínug, är liksom sömnaden en mycket vanlig handtering bland allmogen, hvilken konst hvarje flicka, som vill gälla för "duktig" måste kunna. Numera inskränker sig stickningen ej blott till förfärdigandet af strumpor, vantar o.d. utan äfven till sjalar, a. efter en eller annan egen metod.

Hvarjehanda = hj: a. ?

Med virkningen är det på samma sätt, ingen flicka är alldeles okunnig i densamma.

Väfning, vœvug, är likaledes en huslig idrott, utan hvilkens kännedom ingen flicka är ansedd. Att vara en bra vœvska, väfverska, är en egenskap hos en flicka, som man på det högsta uppmärksammar och densamma blir därför ock ett föremål för täflan och eftersträfvan. Den mesta väfvande består af "éntánug, éntánug?" ~~"entadadt"~~ "entandadt" tyg och är hvitväfnad, "blaggarn", hvilken användes till handdukar, lakan o.s.v. Vidare hafvi vi lärft, loef, hvaraf lintyg, dukar, näsdukar o.d. beredas. Sedan väfvas flera slag af "fyrtandadt", (o.s.v.) tyg, t.ex.

ACC. N:R M. 1362

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

fyrtråd, fibra, kypert, skypet, m. fl. sorter. Väfning af matter förekommer likaledes allmänt. Vanligen användes tygmatter, ehuru äfven någon gång matter af halm eller väf tillverkas. Fordom väfdes äfven ibland strumpband, band till gördlar o.s.v. på en särskild väfstol, passande för ändamålet. I norra Hall. skogsbygd men ännu i det till densamma angränsande Marks härad har väfwandet uppnått sin största utsträckning, i det att denna handtering blir där på många ställen den hufvudsakligaste och ofta den enda för hela året.

Spånad, spinng, spunes, varpande, várpng, vinding, vínng (vonng?), vappling, váplin, spiltande, spéltng, _____? stå i nära samband med väfnaden, ty denna förutsätter de andra. Spånad var förr den hufvudsakligaste af alla göromål under vintern, då endast hemväfde tyger begagnades och alt garn, som användes till desamma, var ock tillverkadt hemma. Såväl dag och natt, snart sagdt, hördes råcken surra i hvarje stuga, och nästan hvart fruntimmer, somliga på blånråcken och andra på hörråcken, voro sysselsatta med spinningen. I Hall. skogsbygd var det äfven vanligt, att karlarna voro sysselsatta vid råcken, särdeles om kvällarne, såvida ej snickeri och annan

Avskrift.
ACC. N:R. M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

slöjd upptager deras tid. Linspånaden är numera ej så mycken iföljd af användningen af "köptyg och köpgarn", men ullspånaden förekommer ej i så liten skala, emedan yllne tyger äro mycket brukliga.

Tillverkning af bandsnodder på en särskild trädsticka, gjord för ändamålet, förekommer ofta. Dessa snodder användas som garnityr på kjortlar, o.s.v.

Halmflätning, isynnerhet flätning af hattar stundom ock af mattor, skor o.d. förekommer här och där.

Hvad den mera manliga slöjden beträffar, såsom tillverkning af skedar, tofflor, kvastar m.m., så är därom ej just mycket att tala, då nämnda handtering blott mera undantagsvis eger rum bland befolkningen i orten. Det är först sedan man kommit åt Hallands skogsbygd, som man finner slöjden i detta afseende mera uppmärksammad. Här tillverkas skedar, grepar, skofler, stoler, bord m.fl. i ganska stor skala, hvilka saker sedan afyttras på de förekommande månadsmötena i staden.

Ett tecken till näfverslöjd har man i de s.k. "kudera", snusdoser, som förr mera än nu förekommo. "kudera"

9

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sång och musik, sang o spel.

Sången har i alla dagar varit något som glädt människohjärtat. I den aflägnaste vrå, i den lågaste koja, öfver alt har sången trängt, alltid lika älskad. De sånger, som numera sjunges af allmogen, äro dock helt andra än de, som sjöngos i fordna dagar, ja, ej för en så aflägsen tid sedan, ty äfven hvad sången beträffar har den nyare tiden med sina nya ideer och sträfvanden haft ett stort inflytande. De gamla folkvisorna äro nu så godt som utdöda. För ett tjugotal af år sedan var det likväl vanligt att i en krets af några glada vänner få höra folkvisan klinga i sin underliga, vemodsfulla och tilltalande melodi. De allmännaste folkvisorna voro Grimborgsvisan, Vallevars visan, visan om liten Karin o.s.v. Hvad musiken beträffar, så är särskildt fiolmusiken den förnämsta. Konsten att spela fiol är ock mycket allmän bland befolkningen. Vid hvarje danstillställning, vare sig "leg", bal, klubb o.s.v. skola fiolens toner ljuda, ty att dansa efter "trall" är obehagligt, som man blott gör i nödfall, och dansa "i spege" går alldeles intet. På bröllop har man vanligen

100

Avskrift.
ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

två eller tre fiolspelare. Äfven blåsning på klarinett förekommer, ehuru ej så allmänt, enär blott få komma i tillfälle att lära denna konst eller kanske rättare få kunna riktigt lära den. Dragspel, dragharmonika, anvendes ock som musikinstrument, och konsten att spela därpå är tämligen allmän.

Som leksaker förfärdigas flera blåsinstrumenter; några af bark, då trädet safvar, och få namn af skallpipor och lurar, andra åter af näfver, så kallade näfverbit eller "uggler",. Den senare eller ugglan består mest af träd, då den fina tunna barken af björken får tjänstgöra som stämma.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sägn, saga, folkvisor, äventyr, visor.

Bortbytingen, bitbjudgen. (På riksspråket med anv. af vissa ord och talesätt från allmogen.) Det var en käring, som hade en pojke, hvilken var så illa borttagen (lam). Detta hade han varit länge, och modren hade mycket besvär med honom, ty hon måste alltid bära honom, då han skulle ut, emedan benen voro styfva son pinnar. Åt och bar i sig, det gjorde han nog på skräll, ty han blef aldrig mätt. Mycket hade de sökt för honom, men ingenting hjälpte, benen blefvo lika styfva för det. Men så bodde där en klog käring i närheten, och den skickade de bud till långt om länge och sporde henne, om inte hon viste något botemedel mot pojkens dåliga ben. Hon likväl endast vinkade med hufvudet och viste ej någon göring, men hon gaf dem ett godt råd, ty hon såg nog hvarthän det lutade. Hvad hon sade, det skedde i tysthet, och pojken fick ej höra det. Därefter gick hon. Så snart hon var gången, började modren att rusta i huset, ända som det skulle bli ett stort kalas, och pojken började mens att fråga hvad det nu skulle bli till. "Jo", sa´ käringen, "jag skall brygga mot kungen i ett äggskal". Men då skulle man fått se på pojken. Han blef så förskräckt,

/02

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

så det var farligt, och båda näfvarne slog han ihop och utropade: "Jag är så gammal, att jag sett Kola skog brinna tre gånger, men aldrig har jag sett brygga i en äggskal". Nu fick käringen, minsan, veta hvad det var för en fogel hennes barn, att det var en bortbyting. Nu tog hon pojken med sig ut på fältet, ty det var i skörden (skördetiden) och daskade utaf till en kornvälta och började skära, eftersom den kloka hade lärt henne. När hon hade skurit en stund, började pojken att känna sig sulten, som aldrig var annat, och han ville därför att de skulle gå hem. Men käringen låtsade som hon intet hörde, utan gick an och skar immerhal (immerfint), då och då stoppande e bit bröd i sin mun. Till slut gaf pojken knapt halsen ihop, för det han ej kom hem och fick någon mat; men käringen frågade ej därefter, hon sade

Sid 52,

bara, att när hon fick ifrån sig vältan, skulle de gå hem. Men det såg pojken skulle räcka en farlig töja (lång stund), ty åkern var ej skuren till hälften och mörkningen var alt inträdd. Rätt som det var, när han hade grundat (tänkt efter) en stund, började han att ropa: "Mor, mor, tag speterna ur mina haser, så skall jag hjälpa dig att

Sid 53.

103

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skära!" "Hvad har du speter i haserna?" tyckte modren, och så såg hon efter och fann verkligen ett par speter där, som hon drog ut. Nu blef pojken kry, som en aborre, och innen modren viste ordet af, var hela åkerstycket aftagit och uppsätt. Sedan ville pojken, att modren skulle sätta speterna i hasorna på honom igen, men då sa´ modren: "Det kanst du inbilla dig!Vilst du ha dit dem, får du göra det själf." Men pojken kunde inte göra det själf, och så fick det vara; och stor och stark blef pojken, så det var intet många maken till honom, och käringen fick ock mycken nytta af honom.

Tora. Från Wallda.

En käring vid namn Tora, som lefde för många år sedan, hade mycket ondt af trolltyg och isynnerhet strax efter hon fått barn och innan hon var kyrktagen. Så en natt på sommaren, då Tora hade fått barn, och det var ljust i stugan, emedan man vågade ej släcka lampan under natten, så länge barnet ej var kristnadt, var det en natt, hon vaknade vid att köksdörren öppnade sig, då hon, kanveta, blef rent förskräckt, ty att det var något galet på färde, det var tydligt. Rätt

Avskrift.
ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som det var, stod en svår (mycket stor) gubbe ända vid henne och grep efter barnet, och hon blef så lefvande förskräckt, då hon blef varse honom, att hon gaf ut ett rop som en gast, så mannen vaknade därvid och frågade, hvad det var till. I detsamma blef han likväl varse trollgubben, som stod ända utmed, och med en gång for mannen upp, fick tag i sabeln, som hängde på väggen, och lyftade sedan upp densamma för att ge gubben ett drämmande,

men som han skulle slå till, fastnade sabeln i taket, och han kunde inte få den lös i en hast, då trollet lagade sig ut, och det med en rykande fart ändå. Efter den dagen måtte de hålla vakt öfver barnet till det blef kristnadt, ty de voro ej säkra någon natt innan. Sid 54

Så en tid därefter, skulle Tora till vägs för att mjölka korna, som voro långt ned i utmarken, så att det var ett långt stycke för henne att gå. Mannen var utpå gärdet, där han höll på med att slå dikesrenar. Nu var det mot kvällen Tora gick åstad, och då hon fått mjölkat korna, blåst på jufren, som alltid är vanligt, för att ej mjölkharen skall sedan ha någon magt med kreaturen, var det redan i sol och gladning (i solnedgången), så att det snart började att skym-

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ma något. Tora var alt litet ängslig, att det blifvit så sent, emedan hon ej var kyrktagen ännu, och det därför lätt kunde hända henne något galet. Hon daskade af emellertid, men hon började snart bli så matt, att hon måtte sätta byttorna; hvaraf det kom, viste hon inte, men hon tänkte som så, att det vist måtte komma (af) därför att hon ej ännu fått tillräcklig styrka. Hon stod sedan upp och gick igen, men var snart återigen tvungen att sätta byttorna, ty hon var blifven mycket mattare och dessutom så sömnig, att hon höll på att drylta af, då hon hade sittat en stund. Men då blef hon förskräckt och sprang upp, och då hon såg sedan mot sjön, där åt kreaturen voro, fick hon se, hur dessa sprungo om hvarandra, liksom de hade lupit i vrål, men när hon närmare såg efter därut åt sjön, fick hon se ett litet förgörelse komma därifrån, som kom alt närmare och närmare, Nu viste Tora hvad det tidades. Hon väntade att mannen skulle komma henne till mötes, och detta var hennes hopp; och så lade hon i väg hemför det mesta hon orkade, ty hon hade lång väg hem, och mannen kanske kom ej ännu på en stund. När hon var nära ett stort berg, som hon skulle förbi, hörde hon hur det smidde i bärjet, och så ropade det: "Smed,

Avskrift.
ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

smid långa lägger och stora, ty så har Tora!" När Tora hörde detta, blef hon riktigt

förfärad, och hon försökte nu att hala dör ännu fortare, men hon måtte snart sakta på, ty mattheten kom öfver henne, så att hon slutligen intet orkade något grand, utan måste pusta (hvila). Så såg hon sig bak igen, och då blef hon åter varse det där underliga varelset, hon hade sett förut komma från sjön, hvilket nu ej var så långt ifrån henne, och så skyndade hon på att gå ännu mer och ansträngde sig rysligt, men hon hade äffen (knappast) tagit tio steg, innan hon var tvungen att pusta och sätta byttorna. Nu såg hon mot hemmet och fick då se mannen komma och sättande, och så tittade hon tillbaka, då hon med förfäran blef varse trollgubben ej särdeles långt ifrån. Han bligade och hon tittade ~~XXXXXXX~~ både fram och tillbaka, så hon blef riktigt hufvudgalen, och sansaslös. Mannen kilade och trollet kilade, och slutligen stodo de båda vid Tora, då trollet räckte ut armarne för att taga henne, men mannen fick i hast slängt sin hatt på hennes hufvud, och då var det nösit; trollet hade ej magt öfver henne, så snart hon hade mannens tillhörighet på sig. Därefter försvann trol-

Avskrift.
ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

let, och Tora och hennes man kunde begifva sig hem.

Trollkäringen i Särby, Vessige. /= Sörby, Vessige./

En gång i början på detta århundrade var det så, att en påg skulle ut med fät (boskapen) för att beta det. Han hade en smörgås med sig; och då han hade vallat korna en stund, kom en gammal käring till honom, som frågade, om hon ej kunde få smörgåsen, ty då skulle hon lära honom många trollkonster. Lära trollkonster det ville nog pojken, men gifva bort smörgåsen, det ville han vist /visst/ inte. Men käringen var enveten och sade, om hon bara kunde få halfva smörgåsen, skulle han likaväl få lära att trolla. Ja, då kunde inte pojken neka längre och gifva henne den halfva smörgåsen; ty det var ju ett billigt pris ändå, om man för detsamma finge lära att trolla. Så snart käringen gjort kål på smörgåsen, lärde hon pojken att binda runer, rida på vatten, kärna smör vid vatten och många andra trollkonster. En särdeles egen konst, han fick lära,

var att binda folk vid ett ställe, så att de blefvo dort fast och intet mer kunde röra sig, innan de med en slags ed blefvo lösta där-

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ifrån. Det gick på det viset, att en ed först blef utsagd, då man band folket, som sedan ej kunde röra sig från stället, innan man sade den andra eden, som löste dem från stället. Detta tyckte pojken var det likaste af alla trollkonsterna, och han var riktigt opp i´et, innan han proberat den, om den var sann. Han fick snart ett infall, och det var, att han kunde ju försöka på käringen själf; gick det, så var det bra, hvarom intet, kunde ingen hjälpa det. Han sade därför eden, och den bet, så att käringen blef fast på stället och intet orkade röra sig ett penal. Detta hade hon ej tänkt. Hon bad så väl, att hon skulle slippa lös, och hon lofvade pojken, att han då skulle få lära mera, men pojken var obeveklig och sade, att käringen hade lärt både honom och andra nog, och därför kunde hon gerna sitta där till domedag, om hon tröstade. Hon fick därför sitta där vid stenen, vid hvilken pågen hade bundit henne oaktadt alla hennes konster i trolleri, hvilka ej det ringaste nu kunde hjälpa henne. En tid därefter gick åskan, hvilken slog henne ihjäl, och så blef hon förvandlad till en sten, som, liknande en krokig käring, ännu synes på Sörby utmark.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 56.

När pågen kom hem, lärde han många till att trolla, och det var särskildt en vid namn Arvid Syl, som blef rent omöjlig i trollkonsten. Han hade lärt att binda runer, rida på vatten med mycket annat. Så hände det sig att en hafsfru eller sjötroll var bortåt Falkenberg och gjorde rent af en omåda bland fiskarne, som höllo till det där uti sjön, och dessa viste ej, huru de skulle bära sig åt för att blifva kvitt henne. Men så fick Arvid Syl nys om det, huru det stod till där ute, och han var inte sen att komma för att roa sig lite med henne. Han red, då han kom, samt hade en kafle med sig, och framkommen till sjön red han ut i vattnet med en gång, och folket, som stodo på land, sågo, hur hästen slog hofvarne mot vattenytan, liksom det hade varit isbelagdt. När han hade så ridit ett stycke, kom han till sjötrollet eller hafsfrun, med

Sid 57

hvilken han strax började att samtala. Sedan gjorde han en konst med kaflen, nämligen på så sätt, att han hållande kaflen i båda händerna, en i hvar ända, trädde fötterna igenom, samt därvid bet midt på densamma. När han hade gjort detta, frågade han hafsfrun, om hon kunde göra så med, hvilket hon bejakade. Hon hjorde nu på samma sätt

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som Arvid, tog tag i kaflen med båda händerna samt trädde fötterna igenom; men när hon hade gjort detta, var Arvid tillreds att säga eden, då hon var bunden och ej kunde röra sig, hvarefter hon sjönk till botten.

Så var det en käring, som ock hade lärt trollkonsten af samma pojke, af hvilken Arvid Syl hade lärt, och med henne var det alt litet underligt. Hon hade två gällkör (kor som under året ej kalfvat), som ej hade burit (kalfvat) på ett år och några uger till, och likaväl hade hon smör att sälja i öfverflöd. Detta hade varat i långan tid, ingen kunde veta, hur det kom sig, men så grundade man snart, att det var något galet med i spelet, det var, min sju, godt att se. En gång var det en karl ute och körde, det var en morgon tidigt på Kristi Himmelfärdsdag, då han, vid det han passerar Sörby, blef varse en gumma, som stod vid bäcken och kärnade smör, hvilket förvånade honom på det högsta. Han band hästen genast och sprang till en gård och omtalade hvad han hade sett. Nu gick man till stället, där käringen stod, och ett farligt brige blef det.Hon höll på med sitt arbete i bäcken vid det vattenhålet, där alla i byn vattnade sin boskap, och hon var detsamma människet, som sålde så mycket smör och hade de två gällkorna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 58.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

Efterföljande folkvisor voro härstädes förr ofta sjungna, ehuru de numera äro nästan bortglömda. Många andra, som äro upptagna i Afzelii samling, förekomma äfven, hvilka jag ej ansett behöfliga att anteckna. De fyra första äro mig meddelade af Edv. Ke (författaren till Visor på nordl. Hall. mål). Af dessa är Fantagutten en, som jag länge tvekat att anföra iföljd af dess synbarligen mindre sedliga halt, men som den bär spår för öfrigt af den älsta folkvisans art, och då dessutom många af de förut tryckta folkvisorna till innehållet ej äro bättre, har jag ej dragit någon betänklighet med att upptecknа densamma.

1) Uti singilisang, sedelirum!
Där bodde en jungfru så högt upp i land,
Sedelirum!
Hon ville väl ha sig en herre till man.
För det faller på rim
uti singelisang,
Saltabe´,
Köra mina påsar och valsa me´,
Silfver och guld uppå Styret!

1/2

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 58,

2) När hon hade fått sig en herre till man,
Sedelirum!
Så vill hon ha sig en öfvertäckt vagn.
För det faller etc.

3) När hon hade fått sig en öfvertäckt vagn,
Sedelirum!
Så ville hon ha sig ett par hästar för den.
För det faller etc.

4) Och när hon hade fått sig ett par hästar för den,
Sedelirum!
Så ville hon väl ha sig en kusk som kör.
För det faller etc.

Sid 59.

5) Och när hon hade fått sig en kusk som kör,
Sedelirum!
Så ville hon väl resa till Helsingör.
För det faller på rim
Uti singilisang
Saltabe´,
Köra mina påsar och valsa me´,
Silfver och guld uppå Styret!

/13

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1) Första Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
En skön jungfru i min famn,
Den tager jag och ingen an.

2) Andra Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Två fiskar i min dam, /damm/
En skön jungfru i min famn,
Den tager jag och ingen an.

3) Tredje Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Tre spann korn på min lo,
Två fiskar i min dam etc.

4) Fjärde Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Fyra redelia svin,
Tre spann korn på min lo etc.

5) Femte Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
fem får,
Fyra redelia svin etc.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 59.

6) Sjätte Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Sex lår,
Fem får etc.

Sid 60.

7) Sjunde Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Sju gås,
Sex lår etc.

8) Ätt´ne Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Åtta fålar grå
Med guldsadlarne på etc.

9) Ni´ne Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Nio sor, nio grisar i hvar so,
Åtta fålar grå etc.

10) Ti´ne Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Tio kor, tio kalfvar i hvar ko,
Nio sor etc.

115

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 60,

11) Elfte Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Elfva socknar,
Elfva byar i hvar socken,
Elfva stugor i hvar by,
Elfva sängar i hvar stuga,
Elfva käringer i hvar säng,
Elfva gubbar vid hvar käring,
Elfva pelsar på hvar gubbe,
Elfva hår uppå hvar pels,
Elfva löss uppå hvart hår,
Elfva gnitter på hvar lus,
Tio kor etc.

12) Tolfte Juledag, som min moder mig gaf, gaf hon mig
Tolf kyrkor,
Tolf altaren i hvar kyrka,
Tolf prester vid hvart altare,
Elfva socknar,
Elfva byar i hvar socken,
Elfva stugor i hvar by,

11F

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3) Riddaren han red och fantagutten sprang,
Hurra för etc.
Men fantagutten hann litet fortare fram.
Sjung etc.

4) Han klappar uppå dörren med fingrerhandsken sin,
Hurra för etc.
"Stå upp, sköna jungfrun, släpp riddaren in!"

5) Jungfrun springer upp i silkesärken sin,
Hurra för etc.
Öppnar på dörren, släpper fantagutten in.
Sjung etc.

6) Se´n drager hon fram en förgyllande stol
Hurra för etc.
Och drager utaf honom både strumpor och skor.
Sjung etc.

7) Se´n bäddar hon upp en förgyllande säng:
Hurra för etc.
"Där skall du ligga, du riddaresven!"
Sjung etc.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12 f) Tio kor, tio kalfvar i hvar ko,
Nio sor, nio grisar i hvar so,
Åtta fålar grå med guldsadlarne på,
Sju gås,
Sex lår,
Fem får,
Fyra redeliga svin,
Tre spann korn på min lo,
Två fiskar i min damm,
En skön jungfru i min famn,
Den tager jag och ingen an.

Fantagutten.

1) Riddaren och jungfrun de möttes åt på bron,
Hurrá, för min kilebussarum!
De lofvade hvarandra sin ära och sin tro,
Sjung fallerallerå, fallerallerallelå!

2) Där stod en fattig fantagutt och hörde däruppå.
Hurra för etc.
"Mig lyster i afton till sköna jungfrun gå".
Sjung etc.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8) När han hade liggat till klockan den var två:
Hurra för etc.
"Nu får jag upp och krypa och knalta och gå!"
Sjung etc.

9) "Nej, är du den riddare, som kom hit i går,"
Hurra för etc.
"Så skall du inte gå förrän ljusan dag."
Sjung etc.

10) "Jag är vist ingen riddare, fast jungfrun tycker så,"
Hurra för etc.
"Jag är en fattig fantagutt, som kom hit i går."
Sjung etc.

11) "Är du en fattig fantagutt, som kom hit i går,"
Hurra för etc.
"Så skall du aldrig komma med lifvet härifrån."
Sjung etc.

12) Fantagutten ut genom fönstret sprang,
Hurra för etc.
Den förgyllande knifven efter honom utslang.
Sjung etc.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13) Jungfrun stod i fönstret, hon skratta´och hon log:
Hurra för etc.
"Har jag mist min mödom, så har jag dina skor."
Sjung etc.

14) "Ja, nog kan jag få ett par pinnalappa´ skor,"
Hurra för etc.
"Men aldrig så får du din mödom så god!"
Sjung etc.

---

1) Jag tjänte hos en bonde så from och så god,
Så fick jag en gård uti löne.
Alla vilja veta
Hvad gården skulle heta,
Gården hette Stanfelium, lem, lem, lej!

2) Jag tjänte hos en bonde så from och så god,
Så fick jag en ko uti löne.
Alla vilja veta
Hvad kon skelle heta,
Kon hette Mjölkasnoppa,
Gården etc.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3) Jag tjänte hos en bonde så from och så god,
Så fick jag en so uti löne.
Alla vilja veta
Hvad son skulle heta,
Son hette Raffaråffa,
Kon etc.

4) Jag tjänte hos en bonde så from och så god,
Så fick jag en häst uti löne.
Alla vilja veta,
Hvad hästen skulle heta,
Hästen hette Trafvalätt,
Son hette etc.

5) Jag tjänte hos en bonde så from och så god,
Så fick jag en sö uti löne. (Sö = tacka)
Alla vilja veta,
Hvad sön skulle heta.
Sön hette Treppanätt,
Hästen hette etc.

121

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6) Jag tjänte hos en bonde så from och så god
Så fick jag en tupp uti löne.
Alla vilja veta,
Hvad tuppen skulle heta.
Tuppen hette Guldkrans,
Sön hette etc.

7) Jag tjänte hos en bonde så from och så god
Så fick jag en gås uti löne.
Alla vilja veta
Hvad gåsen skulle heta.
Gåsen hette Långhals,
Tuppen hette etc.

8) Jag tjänte hos en bonde så from och så god
Så fick jag en gubbe uti löne.
Alla vilja veta
Hvad gubben skulle heta.
Gubben hette Bränvinsflaska,
Gåsen hette etc.

/22

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 63,

9) Jag tjänte hos en bonde så from och så god
Så fick jag en käring uti löne.
Alla vilje veta
Hvad käringen skulle heta.
Käringen hette slammertaska,
Gubben hette bränvinsflaska,
Gåsen hette långhals,
Tuppen hette Guldkrans
Sön hette Treppanätt,
Hästen hette Trafvalätt,
Son hette Raffaråffa,
Kon hette Mjölkasnoppa,
Gården hette Stamfelium, lem, lem, lej!

(Pigans lön.)

/23

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 63.

Pigans lön.

1) Gubben sade till käringen:sin:
" I år är rågen mogen,
Vi skall taga oss en piga i år,
Och den skall vara trogen."
Triller om trang,
Och strumporna hvita,
Och vriller om vrang,
Rakade galten,
Och bergen mang,
Och smäller om gadd
Och vällinge ros i Röja!

2) Gubben han sadlar sin gångare grå Och sätter sig på till att rida
Och när han hade ridit ett stycke väg Så träffade han ena piga.
Triller om trang etc.

3) Gubben han sade till pigan nu: "Vill du hos mig tjäna?
Alt som du utaf mig begär, Det skall du få i löna."
Triller om etc.

4. "Du skall ge mig sörken ny Med femton alnar i ärmar,
Den skall vara sid och vi , Att den skall kunna värma."
Triller om etc.

Avskrift.

ACC. N:R M. 1362

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5) "Du skall ge mig oxen fet, Och den skall vara brokig,
Det ena hornet skall vara rätt, Det andra något krokigt."
Triller om etc.

6. "Du skall ge mig tolf tunnor korn, För hvarje gång du kostar ,
Du skall ge mig tolf tunnor öl, För hvarje gång du råstar."
Triller om etc.

7) "Du skall ge mig tolf tjog bröd För hvarje gång du bakar,
Du skall ge mig tolf mark smör På hvar och ena kaka."
Triller om etc.

8) "Du skall ge mig skäran ny Med aderton guldringar,
Att hvarje gång jag på åkeren tar Det skall omkring mig klinga."
Triller om trang
Och strumporna hvita
Och vriller om vrang,
Rakade galten
Och bergen mang.
Och smäller om gadd
Och vällinge ros i Röja!

/035

Afskrift. 1362
ACC. N:R M.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sid 63

Åkerbruk, fordna märken vid sådden.

Förr rättade man tiden för sådden efter de s.k. sädesveckorna, tolf till antalet, af hvilka den 12te började den tolfte April och den sista slutade på Mickaelidagen efter Midsommar. Hvarje sädesslag var blott lämpligt att så i en viss vecka; hafren ansågs lämplig i 8de, korn i 7de, och rågen i 9de, ärtorna skulle sås på nä, nedan, ty blefvo de sådda på ny, nymånen, då komma de att blomma hela sommaren. Linet skulle alltid sås på Erik eller Karolinadagen, ty andra dagar ansågos ej lämpliga. "Om det ock regnar käringer på de dagarne, skall linet ner då ändå," yttrade man, och man handlade därefter. Ett bekant yttrande af några gamla gubbar, som ej riktigt gillade de nyare åsigterna med afseende på jordens brukningssätt, finnes ofta upprepadt bland folket och de yngre. Det lyder så här:

- Nu äro de galna att så bittida, och de få inte bättre säd för det!
- Å, nej, förr i verlden sådde jag ofta i veckan nummer ett, och fick likaväl säd.
- Ja, jag sådde en gång, då det ingen vecka var, men jag fick skräll-säd, det får jag säga.

=:=:=:=:=:=:=:=:=:=:=:=:=:=:=:=